

Browne 1901'de, yakın dostu ünlü Türkolog E. J. W. Gibb'in ölümü üzerine, onun yarım kalan *A History of Ottoman Poetry* adlı eserinin ilk cildi dışındaki beş cildinin ikmal ve neşrini üzerine aldı. Aynı zamanda kendisine, Gibb'in hâtrısını canlı tutmak için annesi tarafından kurulan ve *Gibb's Memorial Series* adı altında çoğunlukla Arap ve Fars edebiyat ve tarihlerine dair ana kitapları neşreden vakfın yönetimi verildi. Bu faaliyetleri arasında, Cambridge Üniversitesi'nin kütüphanesinde mevcut İslâmî el yazmaları için hazırladığı ve 1896-1922 yılları arasında çeşitli tarihlerde yayımladığı dört ciltlik *Descriptive Catalogue of the Oriental Manuscripts* adlı katalogu ile yine dört ciltlik *A Literary History of Persia* (Cambridge 1902-1924) adlı eserinin çalışmalarını da kesintisiz devam ettirdi.

Browne 1900'ün ilk aylarında başlayıp 1924'e kadar uzun yıllar sürdürdüğü büyük bir gayret, dikkat, emek ve sebatın ürünü olan ve bugüne kadar yapılmış benzerlerinin arasında ilk ve en mükemmeli teşkil etme özelliğini hâlâ koruyan son ve en büyük eseri *A Literary History of Persia*'yı, İran'ı ve İranlılar'ı bilhassa kültürel ve edebî yönleriyle en eski devirlerinden itibaren modern zamanlara kadar tanıtmak için kaleme almıştı. Aslında bu eserini bir cilt halinde hazırlamayı tasarlamışken konunun buna imkân vermeyecek kadar geniş ve yüklü oluşu, kendisini aşağıdaki gibi dört ciltlik bir plan yapmaya sevk etmiştir: 1. En eski devirlerden Firdevsî'ye (ö. 1020 [?]) kadar olan dönem (Ali Paşa Sâlih tarafından Farsça'ya tercüme edildi; Tahran 1333 hş.). 2. Firdevsî'den Sa'dî'ye (ö. 1292) kadar olan dönem (Fet-

hullah Müctebâî tarafından Farsça'ya [Tahran 1341 hş.], İbrâhim Emîn eş-Şevâribî tarafından Arapça'ya [Kahire 1373/1954] tercüme edildi). 3. İlhanlılar'dan (1265-1337) Safevîler'e (1405-1502) kadar olan dönem (Ali Asgar Hikmet tarafından Farsça'ya tercüme edildi; Tahran 1328 hş.). 4. Safevîler'den 1900'lere kadar olan dört asırlık dönem (Reşîd-i Yâsemî tarafından Farsça'ya tercüme edildi; Tahran 1316 hş.). Browne bu hacimli eserlerin yanı sıra tıp tarihi alanında verdiği konferanslardan oluşan *Arabian Medicine* (Cambridge 1921) adlı önemli bir eser daha yayımlamış, ayrıca Nizâmî-yi Arûzî'nin *Çehâr Makâle*'si, Devletşâh'ın *Tezkiretü's-şu'arâ* adlı eseri, Avfî'nin *Lübâbü'l-elbâb*'i ve Müstevfî'nin *Târîh-i Güzide*'si gibi bazı Farsça kitapların da tenkitli neşirlerini yapmıştır (Browne'un eserlerinin bir listesi için bk. Babinger, s. 118-122).

5 Ocak 1926'da Cambridge yakınlarında ölen Browne, İslâm medeniyetlerini kendi ülkesinde ve Batı'da ilk ve en iyi biçimde tanıtan araştırmacılardan biri olmuştur. Çalışmalarında zaman zaman belirttiği üzere gerek mektuplaşmalar gerekse karşılıklı ziyaretlerle yakın temas ve arkadaşlık kurduğu birçok Türk, İranlı ve Arap ilim adamı vasıtasıyla orijinal kaynakları görebilme imkânını bulduğu gibi bu âlimlerin fikirlerinden de en iyi şekilde istifade etmiştir. Bunlar arasında özellikle Rıza Tevfik Bölükbaşı ile aslen İranlı olan edip Hüseyin Dânişî zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

E. D. Ross, "Browne, Edward Granville", *Dictionary of National Biography 1922-1930*, Oxford 1937, s. 123-125; Gibb, *HOP*, II, s. X; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, s. 51-53; Necib el-Akîdî, *el-Müsteşrikin*, Kahire 1980, II, 80-82; Halil Hâlid, "Müsteşrik-i Şehir Profesör Browne ve Balkan Komitesi", *SM*, IV/101 (1328), s. 390; Mirza Muhammed Hân Kazvinî, "Vefât-ı Üstâd Edward Browne İngilizisi", *İrânşehr*, IV/2, Berlin 1926, s. 73-92; IV/3 (1926), s. 139-158; IV/4 (1926), s. 208-216; R. A. Nicholson, "Edward G. Browne", *JRAS*, sy. 2 (1926), s. 378-385; Ellis H. Minns, "Obituary: Edward Granville Browne, M. A., M. B., F. B. A., F. R. C. P. 1862-1926", *BSOAS*, IV/1 (1926), s. 217-221; Fr. Rosen, "Erinnerungen an Edward G. Browne", *OLZ*, XXIX (1926), s. 878-883; Fr. Babinger, "Kleine Mitteilungen und Anzeigen, Edward Granville Browne 1862-1926", *Isl.*, XVI (1927), s. 114-122; Peter Chelkowski, "Edward G. Browne's Turkish Connexion", *BSOAS*, XLIX/1 (1986), s. 25-34; Abdullah Uçman, "Rıza Tevfik'in Edward G. Browne'a gönderdiği Mektuplar", *KAM*, y. 12, sy. 2 (1983), s. 31-48; *EBR*, IV, 287; G. Michael Wickens — Juan Cole — Kamran Ekbal, "Browne", *Elr.*, IV, 483.

TEVFİK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

Resmî adı : Negara Brunei Dârüsselâm
Başşehri : Bender Seri Begavan
Yüzölçümü : 5766 km²
Nüfusu : 260.000 (1992 tahmini)
Resmî dini : İslâm
Resmî dili : Malayca
Para birimi : Brunei doları

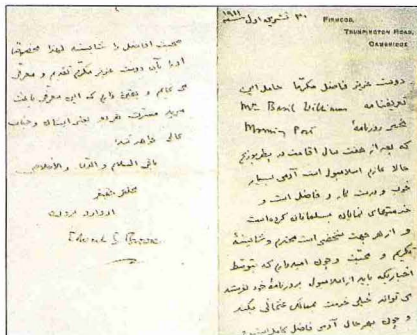
BRUNEY

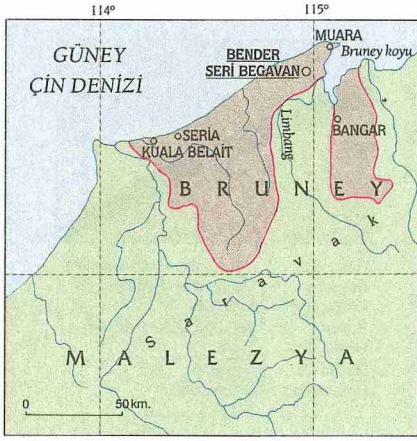
Güneydoğu Asya'da
müslüman ülke.

Resmî adı Negara Brunei Dârüsselâm'dır. Malayca bir kelime olan Brunei "barış ve selâmet yeri" anlamına gelir. Borneo adasının Güney Çin denizine bakan kuzeybatı kıyısında kurulmuş petrol zenginini modern bir sultanlıktır. 114° 23' - 115° 23' doğu boylamları ile 4° - 5° 5' kuzey enlemleri arasında yer alır. Yaklaşık 200 km. uzunluğunda bir kıyı şeridine sahip olan ülkenin yüzölçümü 5766 kilometrekaredir. 1988'de yapılan resmî sayıma göre nüfusu 241.000 olup 1992 tahmini 260.000 civarındadır. Burayı 1857'de ziyaret eden İngiliz seyyah Spenser St. John nüfusunun o tarihte 25.000 civarında olduğunu yazmaktadır. Yüzölçümüne göre nüfusun az olmasının sebebi ülke topraklarının % 75 gibi büyük bir bölümünün tropikal ormanlarla kaplı bulunmasıdır; meskûn bölgeler arazinin % 4'ten daha az bir kısmını oluşturur. Nüfusun % 65'ini Malaylar, % 23'ünü Çinliler, gerisini de çeşitli azınlıklar meydana getirir. Resmî dil Malay dili olmakla beraber İngilizce ve Çince de kullanılmaktadır. Halkın yüksek bir hayat seviyesinde bulunmasını ve ülkenin dünyada kişi başına düşen millî gelirin yüksek olduğu ülkeler arasında yer almasını sağlayan petrol ve doğal gaz Brunei ekonomisinin en büyük gelir kaynaklarıdır. 1983 verilerine göre gayri sâfi millî hâsıla 4420 milyon, kişi başına düşen senelik gelir ise 21.140 ABD dolarıdır.

Brunei'nin tarih öncesi durumu hakkında kesin bilgiler yoktur. Arkeolojik

Browne'in Rıza Tevfik'e gönderdiği mektup

Brunei

Sultanlığı gerileme dönemine girdi. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Brunei ile ilgilenmeye başlayan sömürgeci güçler arasında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi de katıldı. İngilizler 1841'de Brunei'in elinde bulunan kuzeydeki Labuan adasını zaptettiler ve aynı yıl ülkenin güneyindeki Saravak bölgesinde yer alan Kuching'de hâkimiyet kurarak Doğu Hindistan Şirketi'nin yetkilisi olan James Brooke'u Saravak racası unvanıyla başa getirdiler. James Brooke'dan sonra yeğeni Charles Brooke Saravak racası oldu ve 1885'te Trusan, 1887'de Padas, 1890'da Limbang'ı ele geçirerek topraklarını genişletmeye başladı. Charles Brooke, Saravak racası olarak görevini sürdürdüğü elli yıl boyunca Brunei Sultanlığı'nı bugünkü küçük durumuna getirinceye kadar uğraştı. Topraklarını zorlukla savunan güçsüz sultanlar nihayet Saravak'ı İngiliz racasına bırakmak zorunda kaldılar. XIX. yüzyılın sonlarında Brunei'in müstakil bir devlet olarak yaşaması tehlikeye düştüye de değişen milletlerarası politika sebebiyle İngiliz hükümeti Brunei, Saravak ve İngiliz Kuzey Borneosu'nda da (Sabah) himayecilik sistemini uygulamaya yöneldi. Sultan Hâşim'in (1885-1906) hükümdarlığı zamanında Brunei bir İngiliz himaye devleti haline geldi (Aralık 1888).

Brunei'in, Japonya'nın işgalinde kaldığı 1941-1945 yılları hariç, XX. yüzyıldaki savunma ve dış işleri önceleri 1906'dan 1959'a kadar İngiliz sömürge temsilcisi ve daha sonra himaye yönetiminin kaldırıldığı 1984'e kadar da bir İngiliz yüksek komiseri tarafından idare edildi. Başşehir Bender Brunei (Brunei Town) 1908'den itibaren hızlı bir gelişmeye sahne oldu. 1970'te şehrin ismi, Paduka Seri Begawan Sultan III. Ömer Ali

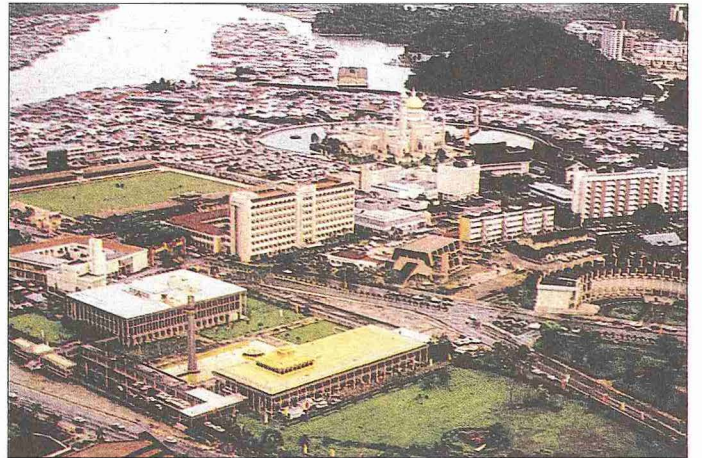
Bender Seri Begawan'da bir cami

Seyfeddin'in (1950-1967) şerefine Bender Seri Begawan olarak değiştirildi. 1956'da Brunei Halk Partisi kuruldu. 1959'da İngiliz himaye döneminde ülkede bir anayasaya sahip olma hazırlıkları başladı. 1961'de Brunei Birlik Partisi kuruldu. Ülkedeki anayasal gelişmeler siyasî partileri bağımsızlık istemeye yöneltti ve parlamenter demokrasi için bir kampanyaya başladı.

1961 yılında Malezya başbakanı Malay birliğine katılmak üzere Brunei sultanını ülkesine davet etti. Malay yarımadası, Singapur, Saravak ve İngiliz Kuzey Borneosu'nu içine alan Malezya Federal Devleti'nin oluşturulması fikri, bölgedeki komünist cereyanlara karşı toplu mücadele edilmesine yardımcı olur düşüncesiyle, İngilizler tarafından himaye gördü. İngiliz yanlısı politikacıların benimsediği bu fikir Brunei'de şiddetli politik tartışmalara konu oldu. Bazı siyasî partiler Brunei'in Malezya ile birleşmesini kabul ederken Halk Partisi bu tasarıya karşı çıktı ve alternatif olarak Brunei, Saravak ve İngiliz Kuzey Borneosu'nu içine alan daha büyük bir Brunei veya Kuzey Borneo Federasyonu'nun kurulmasını teklif etti. Otoritesini kullanan

bulgulara göre ülke muhtemelen Endonezya'daki Majapahit Krallığı ve Çin'deki T'ang ve Sung hânedanlarıyla irtibat halinde idi. Brunei'in siyasî tarihi, İslâmîyet'i kabul ettikten sonra Muhammed Şah (1405-1415) adını alan yerli lider Alang (Awang) Betatar'ın bir sultanlık kurmasıyla başlar. Betatar'dan sonra yerine kardeşi Ahmed geçmiş, fakat yerli bir aileden gelen bu iki kardeş bir hânedan kuramamışlardır. Sultan Ahmed'den sonra Sultan Bereket olarak bilinen Şerif Ali adında bir Arap tahta çıkmış ve daha sonra bütün sultanlar onun soyundan gelmişlerdir. Böylece Sultan Bereket Şerif Ali, Arap-Malay karışımı bir hânedanın kurucusu olmuş ve Brunei'de İslâm'ın yayılmasına hız vermiştir. Şerif Ali'nin torunu Sultan Bolikiah'nın döneminde ise (1473-1521) Brunei, küçük bir sultanlık olmaktan çıkarak Borneo adasının büyük bir kısmını, Filipinler'deki Luzon'u ve Sulu takımadalarını içine alan bir devlet haline gelmiş ve altın çağını yaşamıştır.

1565'te Filipinler'i ele geçirmeye çalışan sömürgeci İspanyollar Sulu, Magindanao ve Buayan İslâm devletlerine saldırarak Brunei sultanının bir akrabasının yönettiği Manila bölgesini zaptettiler ve 1580'de de Brunei şehrini kuşattılar; ancak bir sonuç elde edemediler. Bu arada Cava'da üslenen Hollanda sömürge kuvvetleri de Brunei'in güneybatısına saldırılarda bulunmaya başladılar. XVII. yüzyılda hüküm süren ve reformcu bir devlet adamı olan Sultan Hasan'dan sonra tahta güçsüz hükümdarların çıkması ve bölgede Avrupa sömürgeciliğinin gelişmesi dolayısıyla Brunei

Başşehir
Bender Seri
Begawan'dan
bir görünüş -
Brunei

Sultan Ömer Ali Seyfeddin Camii - Bender Seri Begawan / Brunei

sultan Malezya ile birleşme tasarısını ve alternatif olarak ileri sürülen Kuzey Borneo Federasyonu tekliflerini reddetti. Bu yüzden ciddi bir politik krizin içine düşen ülkede Halk Partisi taraftarları 8 Aralık 1962'de Sultan III. Ömer Ali Seyfeddin'e karşı ayaklandılar. Ayaklanma derhal bastırıldı ve Halk Partisi kapatıldı. Böylece Brunei'de demokrasi umutları sona erdi ve ülkede otokrasi dönemi başladı. 1965'te yeni bir yasama meclisi oluşturmak için genel seçimler yapıldı. Aynı dönemde İngiliz hükümeti, anayasal haklarla ilgili geniş reformlar yapması için sultana baskı uygulamaya başladı. Ancak Sultan III. Ömer Ali Seyfeddin siyasi partileri güçlendirerek kendi otoritesini zayıflatmaya razı olmadı ve tahtı oğlu Hassanal Bolkiah'ya bıraktı (4 Ekim 1967). Ülkenin yeni sultanı ve başbakanı olan 1945 doğumlu Muda Hassanal Bolkiah, 1979'da İngilizler'le 1983 yılı sonunda himayenin kalkması ve ülkenin bağımsızlığını elde etmesi konusunda anlaştı. Bunun üzerine 1 Ocak 1984'te Brunei bağımsızlığını ilân etti. Günümüzde bir refah devleti olan Brunei Dârüsselâm Sultanlığı o tarihten itibaren ekonomik gelişmede, eğitim alanında ve İslâmî konularda ilerlemeye devam etmektedir. 25 milyar dolar hesap edilen servetiyle Hassanal Bolkiah bugün dünyanın en zengin kişileri arasındadır.

Brunei Dârüsselâm'ın resmî dini İslâm olup halkın çoğunluğunu teşkil eden müslümanlar, Malezya ve Endonezya'dakiler gibi Şâfiî mezhebine bağlıdır. Ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'ne (ASEAN) ve İslâm Konferansı Teşkilâtı'na üye oldu; Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na da 159. üye olarak kabul edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

S. St. John, *Life in the Forests of the Far East*, London 1862; a.e., Kuala Lumpur 1974; C. Abid Majul, *Muslims in the Philippines*, Quezon City 1973, s. 73-75, 110-111, 361-363; a.mlf., "The Moros of the Philippines", *Conflict*, VIII, New York 1988; *European Sources for the History of the Sultanate of Brunei in the Sixteenth Century* (ed. R. Nicholl), Brunei 1975; B. A. Hamzah, *Oil and Economic Development Issues in Brunei*, Singapore 1980; *Malaysia: A Country Study* (ed. F. M. Bunge), Washington 1985; Muhammad Jamil al-Sufri (Pehin Amardi di Raja), *Ringkasan Sejarah Brunei: A Brief History of Brunei*, Brunei, ts.; H. Demaine, "Brunei: Physical and Social Geography", *The Far East and Australasia* 1988, London 1987, s. 249-250; L. Low, "Brunei: Economy", a.e., s. 251-258; *Brunei Darussalam Statistical Yearbook 1987*, Darussalam 1988; *Brunei Darussalam Key Indicators 1988*, Darussalam 1989; H. R. Hughes-Hallett, "A Sketch of the History of Brunei", *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, VIII, Singapore 1940; T. Harrison, "Bisaya: Borneo-Philippines Impacts of Islam", *The Sarawak Museum Journal* (June), Kuching 1956; a.mlf., "Kota Batu in Brunei", a.e. (December), Kuching 1956; a.mlf., "The Advent of Islam to West and North Borneo", *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, XLV / 1, Singapore 1973; D. E. Brown, "Brunei: The Structure and History of a Bornean Malay Sultanate", *Brunei Museum Journal*, II/2, Brunei 1970; J. Judge, "Brunei Borneo's Abode of Peace", *National Geographic*, CXLV/2, Washington 1974; J. P. Ongkili, "A New Look at Sarawak History", *Journal of the Malaysian Historical Society Sarawak Branche*, Kuching 1983 (özel sayı); "Vathikah Pemasyhuran Kemerdekaan", *Petita Brunei* (January), Bandar Seri Bagawan 1990; O. Schuman, "Brunei", *El² Suppl.* (İng.), s. 151-152.

MUHAMMAD ABDUL JABBAR BEG

BÛ

(bk. EB).

BÛ ALİYYE

(بو علي)

Kādiriyye tarikatının
XIX. yüzyılda Cezayir ve Tunus'ta
faaliyet gösteren bir kolu
(bk. KADİRİYYE).

BÛ SAİD HÂNEĐANI

(آل بوسعيد)

Uman ve Zengibar'da hüküm süren
bir hânedan.

Hânedanın kurucusu Ezdî kabilesinden gelen İmam Ahmed b. Saïd'dir. Ahmed b. Saïd Ya'rubîler devrinde (1624-1741) Uman İmamı II. Seyf b. Sultân'a

Bû Saïd
hânedanından
Sultan
Teymûr
b. Faysal

bağlı olarak Maskat'ın kuzeyinde Suhâr bölgesinde valilik yaptı. Bu sırada bölgeyi Nâdir Şah'ın kumandanı Muhammed Takî Han Şîrâzî'ye karşı başarılı bir şekilde savundu ve bundan güç alarak birkaç yıl içinde Uman'a hâkim oldu. Onun Uman imamlığı için 1741 ve 1749 tarihleri verilmektedir. Bölgede kuvvetli bir nüfuza sahip olan İranlılar'a karşı Türk tarafını tutan İmam Ahmed b. Saïd, 1775 yılında Basra'nın muhasarası sırasında İran kuvvetlerine karşı savunmada Osmanlılar'a yardımcı oldu. Bu devirde Uman, ticaretinin çoğunu Osmanlılar'la yapmaktaydı. Ahmed b. Saïd'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekte, ancak bazı araştırmalar bu tarihi 1783 olarak göstermektedir. Ondan sonra oğlu Saïd b. Ahmed Uman hâkimi oldu. Saïd, halk tarafından pek sevilmediği gerekçesiyle idareyi oğlu Hâmid'e bırakarak Rustak bölgesine çekildiyse de imamlık makamı kendisinde kaldı. Fakat bu sıfatı kendisinden sonra Bû Saïd hânedanından kimse kullanmadı. Daha sonra gelen Uman hâkimleri sultan veya seyyid sıfatını aldılar.

İmam Saïd b. Ahmed 1811 dolaylarında vefat etti. Oğlu Seyyid Hâmid 1792'de ölünce yerine, Bû Saïd hânedanının önemli isimlerinden ve ülkeye Şehbâr, Hürmüz, Kışm, Benderabbas ve Bahreyn'i de katacak olan amcası Seyyid Sultân geçti (1792-1804). Seyyid Sultân zamanında Necid bölgesinden gelen Vehhâbî akımına karşı mücadele edildi. 20 Kasım 1804'te bir deniz muharebesinde Seyyid Sultan korsanlar tarafından öldürülünce idareyi eline alan oğlu Seyyid Saïd b. Sultân, Uman Sultanlığı'nı kardeşi Sâlim ile birlikte yönetti. Devamlı şekilde Vehhâbî tehdidinden rahatsız olan Seyyid Saïd zaman zaman Maskat'ı bırakarak Suhâr bölgesine çekildi. Onun devrinde köle ticareti sınırlandırılırken 1847'den itibaren de Afrika'dan köle ge-